

הרב מיכאל רוזנצווייג
עניני מצה ומרור בליל הסדר
Page 1 of 5 – YIJE 5784 – Set 9

רא"ש מסכת פסחים פרק י סימן כה

1
2
3 אכלו לחצאין יצא ובלבד שלא ישהא בו בין אכילה לחבירתה יותר מכדי אכילת פרס משום דמברך על אכילת
4 מרור צריך שיאכל כזית דאין אכילה בפחות מכזית אבל בירקות הראשונות שמברך עליהן בפה"א בעלמא ואין
5 מזכירין עליהם אכילה אין צריך מהם כזית.
6

ספר המצוות לרמב"ם מצוות עשה קנז

7
8
9 והמצוה הקנ"ז היא שצונו לספר ביציאת מצרים בליל חמשה עשר בניסן בתחלת הלילה כפי צחות לשון
10 המספר. וכל מה שיוסיף במאמר ויאריך הדברים בהגדלת מה שעשה לנו השם ומה שעשו עמנו המצרים מעול
11 וחמס ואיך לקח השם נקמתנו מהם ובהודות לו ית' על מה שגמלנו מחסדיו יהיה יותר טוב. כמו שאמרו
12 (הגש"פ) כל המאריך לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח. והכתוב שבא על הצווי הזה הוא אמרו ית' (ס"פ
13 בא) והגדת לבנך ביום ההוא וכו'. ובא הפירוש (שם ומכיל') והגדת לבנך יכול מראש חדש תלמוד לומר ביום
14 ההוא אי ביום ההוא יכול מבעוד יום תלמוד לומר בעבור זה בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור
15 מונחים לפניך. כלומר מתחלת הלילה חייב אתה לספר. ולשון מכילתא [דרשב"י במדרש הגדול] מכלל שנאמר
16 כי ישאלך בנך יכול אם ישאלך אתה מגיד לו ואם לאו אין אתה מגיד לו תלמוד לומר והגדת לבנך אע"פ שאינו
17 שואלך אין לי אלא בזמן שיש לו בן בינו לבין עצמו בינו לבין אחרים מניין תלמוד לומר ויאמר משה אל העם
18 זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים. כלומר שהוא צוה לזכרו כמו אמרו (עשה"ד ע' קנה) זכור את יום
19 השבת לקדשו. וכבר ידעת לשון אמרם (הגש"פ) ואפילו כולנו חכמים כלנו נבונים כלנו יודעים את התורה
20 כלה מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים וכל המספר ביציאת מצרים הרי זה משובח. וכבר התבאר משפטי
21 מצוה זו בסוף פסחים (קטו ב - קיח א):
22

רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ז

23
24
25 הלכה א-
26 מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן שנאמר +שמות
27 י"ג+ זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים כמו שנאמר +שמות כ'+ זכור את יום השבת, ומנין שבליל
28 חמשה עשר תלמוד לומר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. ואף
29 על פי שאין לו בן, אפילו חכמים גדולים חייבים לספר ביציאת מצרים וכל המאריך בדברים שאירעו ושהיו
30 הרי זה משובח.
31 הלכה ד
32 וצריך להתחיל בגנות ולסיים בשבח, כיצד מתחיל ומספר שבתחלה היו אבותינו בימי תרח ומלפניו כופרים
33 וטועין אחר ההבל ורודפין אחר ע"ז, ומסיים בדת האמת שקרבנו המקום לו והבדילנו מן התועים וקרבתנו
34 ליחודו, וכן מתחיל ומודיע שעבדים היינו לפרעה במצרים וכל הרעה שגמלנו ומסיים בנסים ונפלאות שנעשו
35 לנו ובחירותנו, והוא שידרוש +דברים כ"ו+ מארמי אוכד אבי עד שיגמור כל הפרשה, וכל המוסיף ומאריך
36 בדרש פרשה זו הרי זה משובח.
37
38 הלכה ה
39 כל מי שלא אמר שלשה דברים אלו בליל חמשה עשר לא יצא ידי חובתו ואלו הן, פסח מצה ומרור, פסח על
40 שם שפסח המקום ב"ה על בתי אבותינו במצרים שנאמר +שמות י"ב+ ואמרתם זבח פסח הוא לה' וגו',
41 מרורים על שם שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים, מצה על שם שנגאלו, ודברים האלו כולן הן
42 הנקראין הגדה.

הרב מיכאל רוזנצווייג
עניני מצה ומרור בליל הסדר
Page 2 of 5 – YIJE 5784 – Set 9

1 הלכה ו-בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים שנאמר
2 +דברים ו'+ ואותנו הוציא משם וגו', ועל דבר זה צוה הקב"ה בתורה +דברים ה'+ וזכרת כי עבד היית כלומר
3 כאילו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפדית.
4

רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ח הלכה ה

5 ואומר לפיכך אנו חייבין להודות להלל לשבח לפאר להדר לרומם לגדל ולנצח למי שעשה לנו ולאבותינו את
6 כל הנסים האלו והוציאנו מעבדות לחירות מיגון לשמחה ומאפלה לאור גדול ונאמר לפניו הללויה, ה הללויה
7 הללו עבדי ה' וגו' עד חלמיש למעינו מים, וחזתם ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר גאלנו וגאל את
8 אבותינו ממצרים והגיענו ללילה הזה לאכול בו מצה ומרורים, ובזמן הזה מוסיף כן ה' אלהינו ואלהי אבותינו
9 יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך ונאכל שם מן
10 הזבחים ומן הפסחים שיגיע דמם על קיר מזבחה לרצון ונודה לך שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו ברוך
11 אתה ה' גאל ישראל, ומברך בורא פרי הגפן ושותה הכוס השני.
12

13 תלמוד בבלי מסכת פסחים דף לט עמוד א
14 משנה. ואלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח: בחזרת, ב
15 תמכא, ובחרחבינא, ובעולשין, ובמרור. יוצאין בהן בין לחין בין יבשין. אבל לא כבושין ולא שלוקין ולא
16 מבושלין. ומצטרפין לכזית, ויוצאין בקלח שלהן. ובדמאי, ובמעשר ראשון שנטלה תרומתו, ומעשר שני
17 והקדש שנפדו.
18

19 תלמוד בבלי מסכת פסחים דף לט עמוד א
20 רבינא אשכחיה לרב אחא בריה דרבא דהוה מהדר אמריתא. אמר ליה: מאי דעתיך - דמרירין טפי, והא חזרת
21 תנן, ותנא דבי שמואל חזרת, ואמר רבי אושעיא: מצוה בחזרת, ואמר רבא: מאי חזרת - חסא. מאי חסא - דחס
22 רחמנא עילוון. ואמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: למה נמשלו מצריים כמרור - לומר לך: מה מרור
23 זה שתחילתו רך וסופו קשה, אף מצריים - תחילתן רכה וסופן קשה. אמר ליה: הדרי בי. אמר ליה רב רחומי
24 לאביי: ממאי דהאי מרור מין ירק הוא? אימא מרירתא דכופיא! - דומיא דמצה, מה מצה גידולי קרקע - אף
25 מרור גידולי קרקע. - ואימא הירדוף! - דומיא דמצה, מה מצה מין זרעים - אף מרור מין זרעים, - ואימא
26 הרזיפו! - דומיא דמצה, מה מצה שניקחת בכסף מעשר - אף מרור שניקח בכסף מעשר. - אמר ליה רבה בר
27 רב חנין לאביי: אימא מרור חד! - מרורים כתיב - ואימא מרורים תרי! - דומיא דמצה, מה מצה מינין הרבה -
28 אף מרור מינין הרבה.
29

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לח עמוד ב

30
31 דרש רב נחמן משום רבינו, ומנו - שמואל: שלקות מברכין עליהם בורא פרי האדמה; וחברינו היורדים מארץ
32 ישראל, ומנו - עולא, משמיה דרבי יוחנן אמר: שלקות מברכין עליהן שהכל נהיה בדברו; ואני אומר:
33 במחלוקת שנויה. דתניא: יוצאין ברקיק השרוי ובמבושל שלא נמוח, דברי רבי מאיר, ורבי יוסי אומר: יוצאים
34 ברקיק השרוי, אבל לא במבושל, אף על פי שלא נמוח. ולא היא, דכולי עלמא - שלקות מברכין עליהן בורא
35 פרי האדמה, ועד כאן לא קאמר רבי יוסי התם - אלא משום דבעינן טעם מצה וליכא, אבל הכא - אפילו רבי
36 יוסי מודה.
37

חידושי הרשב"א מסכת ברכות דף לח עמוד ב

38
39
40
41
42 לא היא ע"כ לא קא"ר יוסי אלא גבי מצה דבעינן טעם מצה וליכא, וטעמיה דר"מ לאו משום דלא בעי איהו
43 טעם מצה דהא מודה רבי מאיר בירקות [פסחים ל"ט ב'] שאינו יוצא בהן לא בכבושין ולא בשלוקין ולא
44 במבושלין, וטעמא משום דבעינן טעם מרור וליכא, ולכריכת מרור נמי חיישינן [שם קט"ו א'] דילמא אתי

הרב מיכאל רוזנצווייג
עניני מצה ומרור בליל הסדר
Page 3 of 5 – YIJE 5784 – Set 9

1 מרור דרבנן ומבטל טעם מצה דאורייתא, אלא דר' יוסי סבר מצה כי מבשל לה בטיל לה טעמא ור"מ סבר דלא
 2 בטיל טעמא, אבל במרור ושאר ירקות כולהו מודו דבטיל להו טעמייהו בבישול.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לח עמוד ב

3
 4 מתיב רב יצחק בר שמואל: ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח - יוצא בהן ובקלח שלהן, אבל לא כבושין
 5 ולא שלוקין ולא מבושלין; ואי סלקא דעתך במילתייהו קאי - שלוקין אמאי לא? - שאני התם, דבעינן טעם
 6 מרור - וליכא.
 7

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קטו עמוד ב

8
 9
 10
 11 ואמר רב פפא: לא נישאי איניש מרור בחרוסת, דילמא אגב חלייה דתבלין מבטיל ליה למרוריה, ובעינן טעם
 12 מרור וליכא.
 13

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קטו עמוד ב

14
 15
 16 אמר רבא: בלע מצה - יצא, בלע מרור - לא יצא. בלע מצה ומרור - ידי מצה יצא, ידי מרור לא יצא. כרכן
 17 בסיב ובלען - אף ידי מצה נמי לא יצא.
 18

רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ו

19
 20
 21 הלכה ב
 22 בלע מצה יצא, בלע מרור לא יצא, בלע מצה ומרור כאחד ידי מצה יצא ידי מרור לא יצא, שהמרור כטפילה
 23 למצה, כרכן בסיב וכיוצא בו ובלען אף ידי מצה לא יצא. +/השגת הראב"ד/ בלע מצה ומרור כאחת ידי מצה יצא. א"א זה שבוש
 24 שאין הטעם למרור אלא שאינו טועם טעם מרור אלא אם כן לועסו.
 25

רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ו הלכה ו

26
 27
 28 אחד מצה שנאפית בתנור או באלפס, ג בין שהדביק הבצק באלפס ואחר כך הרתיח בין שהרתיח ואחר כך
 29 הדביק אפילו אפאה ד בקרקע הרי זה יוצא בה ידי חובתו, וכן אם לא נאפית אפייה ה גמורה יוצאין בה, והוא
 30 שלא יהיו חוטין של בצק נמשכין ממנה בעת שפורסה, ויוצאין ברקיק השרוי והוא שלא נימוח, אבל מצה
 31 שבשלה אינו יוצא בה ידי חובתו באכילתה שהרי אין בה טעם הפת. +/השגת הראב"ד/ אחד מצה שנאפית בתנור או באילפס.
 32 א"א מעשה אילפס אע"ג דלחם הוי מיהו איכא למיחש ביה משום חמוץ אלא א"כ עשה אותו באילפס וכיסויה שהסיק את שניהם יפה ונתן את
 33 הלחם באילפס וכפה עליו את הכסוי, ונפקא לן הא ממילתיה דאביי ורבא /פסחים/ (ג) בחרוכי דתרתני שבלי ומחצבא דאבישונא זקיפא אסיר דמאי
 34 דפליט מהאי רישא בלע האי רישא ומחמיץ.
 35

36 תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קיד עמוד א
 37 משנה. הביאו לפניו מטבל בחזרת עד שמגיע לפרפרת הפת. הביאו לפניו מצה וחזרת וחרוסת ושני תבשילין,
 38 אף על פי שאין חרוסת מצוה. רבי אליעזר (בן) +מסורת הש"ס: [ברבי] + צדוק אומר: מצוה. ובמקדש היו
 39 מביאין לפניו גופו של פסח.
 40

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קטז עמוד א

41
 42
 43 אף על פי שאין חרוסת מצוה. ואי לא מצוה - משום מאי מייתי לה? - אמר רבי אמי: משום קפא. אמר רב אסי:
 44 קפא דחסא - חמא, קפא דחמא - כרתי, [קפא דכרתי - חמימי] קפא דכולהו - חמימי. אדהכי והכי נימא הכי:
 45 קפא קפא, דכירנא לך ולשב בנתך, ולתמני כלתך. רבי אלעזר ברבי צדוק אומר מצוה וכו'. מאי מצוה? רבי

הרב מיכאל רוזנצווייג
עניני מצה ומרור בליל הסדר
Page 4 of 5 – YIJE 5784 – Set 9

1 לוי אומר: זכר לתפוח. ורבי יוחנן אומר: זכר לטיט, אמר אביי: הלכך צריך לקהוייה, וצריך לסמוכיה. לקהוייה
 2 - זכר לתפוח, וצריך לסמוכיה - זכר לטיט. תניא כוותיה דרבי יוחנן: תבלין זכר לתבן, חרוסת זכר לטיט. אמר
 3 רבי אלעזר ברבי צדוק: כך היו אומרים תגרי חרץ שבירושלים: בואו וטלו לכם תבלין למצוה.

4
 5 פירוש המשנה לרמב"ם מסכת פסחים פרק י
 6 והחרוסת תערובת שיש בה חמיצות וכעין תבן זכר לטיט, וכך אנחנו עושין אותה, שורין תאנים או תמרים
 7 ומבשלין אותן ודכין אותן עד שיתרככו ולשין אותן בחומץ ונותנין בתוכן "סנבל" או קרנית או איזוב בלי
 8 שחיקה. ור' צדוק שאומר חרוסת מצוה חייב לדעתו לברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת חרוסת. ואינה
 9 הלכה.

רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ז

10
 11 הלכה יא
 12
 13 החרוסת מצוה מדברי סופרים זכר ט לטיט שהיו עובדין בו במצרים, * וכיצד עושין אותה לוקחין תמרים או י
 14 גרוגרות או צמוקין וכיוצא בהן ודורסין אותן ונותנין לתוכן חומץ ומתבלין אותן בתבלין כמו טיט בתבן
 15 ומביאין אותה על השלחן בלילי הפסח.

16
 17 הלכה יב
 18 אכילת מרור אינה מצוה מן התורה בפני עצמה אלא תלויה היא באכילת הפסח, שמצות עשה אחת לאכול בשר
 19 הפסח על מצה ומרורים, ומדברי סופרים לאכול המרור לבדו בליל זה אפילו אין שם קרבן פסח.

הלכה יג

20
 21
 22
 23
 24 מרורים האמורים בתורה הן כ החזרת והעולשין והתמכה והחרחבינה והמרור, כל אחד מחמשת מיני ירק אלו
 25 נקרא מרור, ואם אכל מאחד מהן או מחמשתן כזית יצא והוא שיהיו לחין, ויוצאין בקלח ל שלהן אפילו יבש,
 26 ואם שלקן או כבשן או בשלן אין יוצאין בהן.

רמב"ם הלכות קרבן פסח פרק ח הלכה א

27
 28 אכילת בשר הפסח בליל חמשה עשר מצות עשה שנאמר ואכלו את הבשר בלילה הזה עלי אש ומצות על
 29 מרורים יאכלוהו .

30
 31 הלכה ב
 32 ואין מצה ומרור מעכבין, אם לא מצאו מצה ומרור יוצאין ידי חובתן באכילת בשר הפסח לבדו, אבל מרור
 33 בלא פסח אינו מצוה שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו.

34
 35 סה"מ-מצוה נו'-נח, כותרת ק"פ ה-ו

רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ח הלכה ח

36
 37
 38 בזמן הזה שאין שם קרבן אחר שמברך המוציא לחם חוזר ומברך על אכילת מצה, ומטבל מצה ח בחרוסת
 39 ואוכל, וחוזר ומברך על אכילת מרור ומטבל מרור בחרוסת ואוכל, ולא ישהה אותו ט בחרוסת שמא יבטל
 40 טעמו, וזו מצוה מדברי סופרים, וחוזר וכורך מצה ומרור ומטבל בחרוסת ואוכל בלא ברכה זכר למקדש.
 41
 42
 43 +/השגת הראב"ד/ חוזר ומברך על אכילת מצה ומטבל בחרוסת. א"א זה הבל. +

הרב מיכאל רוזנצווייג
עניני מצה ומרור בליל הסדר
Page 5 of 5 – YIJE 5784 – Set 9

- 1 חידושי הגר"ח פסחים דף קכ עמוד א
2 בענין כזית באכילת מרור
3
4 הרא"ש (בפ' ערבי פסחים סי' כ"ה) כתב דלהכי בעינן כזית באכילת מרור משום דמברכים על אכילת מרור
5 ואין אכילה פחותה מכזית. ובספר שאגת אריה (סימן ק') הקשה עליו, דכיון דאיתקש מרור למצה, ובמצה הא
6 בעינן כזית דכתיב ביה לשון אכילה 'בערב תאכלו מצות' א"כ ה"ה במרור, ואמאי איצטריך להא דמברכים על
7 אכילת מרור. ועוד קשה דנהי דבמרור לא כתיב לשון אכילה, והא דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו קאי
8 אפסח, אבל הא חזינן דלאיסור בשר בחלב או כלאי הכרם, דאף דלא כתיב בהו לשון אכילה, דמהאי טעמא
9 חייב בהו אף שלא כדרך הנאתם, מ"מ אינו חייב עליהם עד שיאכל כזית, והיינו משום דכיון דהאיסור הוא
10 אכילה כך היא ההלכה דאכילה היא בכזית, ובפחות מכזית לא חשיב אכילה, ולכך אף דלא כתיב בהו לשון
11 אכילה, אבל כיון דהאיסור הוא האכילה, צריך כזית משום שיעור אכילה, וא"כ ה"ה בכל מצוה היכא דהמצוה
12 היא האכילה, צריך כזית, דפחות מכזית לא חשיב אכילה, וא"כ אמאי כתב הרא"ש דרק משום הברכה צריך
13 כזית והלא משום עצם המצוה של אכילת מרור צריך כזית, דאף דלא כתיב בה לשון אכילה מ"מ הא המצוה
14 היא אכילה, ובפחות מכזית לא הוי אכילה.
15
16 והנראה בזה דהנה הרמב"ם במנין המצות לא מנה לאכילת מרור למצוה בפ"ע, וכן בסה"מ מצוה נו וכן בספר
17 יד החזקה (בפ"ז מהל' חמץ ומצה הי"ב ופ"ח ה"ח) כתב דמרור בזמן הזה הוא מדרבנן, ומוכח דהא דכתיב על
18 מצות ומרורים יאכלוהו אין זו מצוה על אכילת מצה ומרור בפ"ע, אלא דעיקר המצוה היא אכילת הפסח, ורק
19 דאכילת מצה היא גם מצוה בפ"ע מקרא דבערב תאכלו מצות. וכיון דאין אכילתם מצוה בפ"ע, ורק דין ותנאי
20 במצוה דאכילת פסח, נראה דאם יאכל כזית פסח וחצי זית מצה וחצי זית מרור, דשפיר קיים מצות אכילת
21 פסח(טו), ורק דלא קיים עוד מצות אכילת מצה דמצוה בפ"ע היא מקרא דבערב תאכלו מצות. ולפי"ז הלא
22 מיושבת שפיר קושית ה"ש אגת - אריה", דלא איתקש מרור למצה אלא לדין מצה שנאמר במצות אכילת פסח
23 בקרא דעל מצות ומרורים יאכלוהו, ולא למצות מצה מבערב תאכלו מצות שהיא מצוה בפ"ע. דהרי חזינן
24 דמצה בזה"ז דאורייתא ומרור מדרבנן, וכיון דלא איתקש אלא למצה שהוא דין באכילת פסח, בדין זה גם מצה
25 עצמה לא בעי כזית, ורק למצות מצה שהיא מצוה בפ"ע מקרא ד'בערב תאכלו מצות' בזה צריך כזית
26
27 ומיושב נמי מה שהקשינו מבשר בחלב וכלאי הכרם דדוקא התם דהאכילה היא איסור בפ"ע, בזה אף דלא
28 כתיב לשון אכילה, מ"מ כיון דהאיסור הוא אכילה צריך כזית דהוא שיעור בדין אכילה, אבל במרור דאין
29 אכילתו מצוה בפ"ע, ורק דין במצוה דאכילת פסח, בזה ל"ש ההלכה דכיון שהיא מצוה אכילה שיהא צריך
30 כזית, כיון דאין אכילתו מצוה בפ"ע, ולזה שפיר קאמר הרא"ש דכיון דלא כתיב לשון אכילה לא בעי כזית, אי
31 לאו משום דמברכים על אכילת מרור.